

การศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ “หลากหลาย หลายชีวิต”

A Study for Art Creation on the Subject "Various Pattern, Diversity of life"

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์

อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี

Her Royal Highness Princess Chulabhorn Krom Phra Srisavangavadhana

Received : July 5, 2019

Revised : August 31, 2019

Accepted : September 3, 2019

บทคัดย่อ

การสร้างสรรค์ของข้าพเจ้ามีจุดเริ่มต้นจากความสนใจในการเขียนภาพตั้งแต่ยังเยาว์วัย แต่ไม่มีโอกาสเนื่องจากต้องศึกษาทางวิทยาศาสตร์เพื่อนำมาช่วยเหลือประเทศชาติตามที่สมเด็จพระราชินีได้ทรงหวัง เมื่อข้าพเจ้าเกษียณแล้วมีเวลาเพิ่มมากขึ้นจึงได้ทวนกลับมาหาสิ่ง que ข้าพเจ้ารักอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ใด ๆ เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ศิลปะแบบมาตรฐาน จึงได้สร้างผลงานในแบบที่สอดคล้องกับสัญชาตญาณของตนเอง ข้าพเจ้าได้ทำการศึกษาผลงานของ อองรี รูสโซ จิตรกรชาวฝรั่งเศสและเยะโยะอิ คุสะมะ จิตรกรหญิงชาวญี่ปุ่น ด้วยวิธีการ

ศึกษารอบแนวความคิดเกี่ยวกับความฝันและการสร้างสรรค์ศิลปะ ในทัศนะของซิกมันด์ ฟรอยด์ ผลงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ๆ นั้นสามารถตีความได้ว่าเป็นการแปรรูปความฝันให้กลายเป็นรูปทรงที่จับต้องได้ ผลการศึกษาพบว่างานของจิตรกรรมของศิลปินทั้งสองท่านแสดงออกด้วยรูปทรง พื้นที่ว่างและสีเส้นอย่างตรงไปตรงมากับความรู้สึกและไร้มายา จึงเรียกว่านาอีฟอาร์ต (Naive Art) จากผลการศึกษาดังกล่าว ข้าพเจ้าได้สร้างสรรค์ผลงานที่บางแง่มุมก็มีส่วนคล้ายคลึงกับศิลปินทั้งสองท่าน แต่ก็มีแง่มุมที่แตกต่างออกไปในแง่ของบริบทแวดล้อมและการแสดงออกส่วนบุคคล ข้าพเจ้าสามารถสร้างสร้งงานศิลปะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกผ่านรูปทรงและความหมายของพื้นที่ต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าคุ้นเคย ผลงานสามารถส่งต่อความฝัน ความรู้สึกที่เปี่ยมไปด้วยความรักต่อตนเอง ครอบครัว ประชาชนชาวไทยไปจนกระทั่งผู้คนในโลกได้อย่างเต็มที่

คำสำคัญ หลากหลาย หลายชีวิต ศิลปะแบบนาอีฟ จิตวิเคราะห์ เสือ สัตว์ต่าง ๆ
การแสดงออกจากสัญชาตญาณ

Abstract

My art creation initiated from my admiration for art since my childhood. My door to the art world was closed at that time due to my obligation to study science as my mother Queen Sirikit had hoped for. With this knowledge, I could help developing the country. After my retirement from duties, I finally gave myself more free time that I have decided to come back to my dearest interest again. Since I have known nothing about conventional art methods, all my art pieces have been created directly from my instinct. My research was conducted on paintings from two artists: the French painter Henri Rousseau and the Japanese female painter Yayoi Kusama with the framework of dream and art creation. In Sigmund Freud's point of view, an art piece could be interpreted as a process of how dream was transformed into a tangible form. It is found that both painters' works have revealed how instinctively art could be expressed through forms, spaces, and colors, consequently defined as Naive Art. Inspired by the finding, I have been creating arts which are in some manners resembling these two artists but the context and personal expressions are different. I have expressed my emotions and feelings through forms and spaces that I have felt familiar with. My works aim to forward

the dream and loving messages to myself, my family, Thai people and the world.

Keywords Various Pattern, Diversity of life Naive Art Psychoanalysis Tiger Animals
Instinctive Expression

1 unนำ

ประสบการณ์เริ่มต้นในงานศิลปะ เริ่มจากความรู้สึกของข้าพเจ้าที่สนใจในการเขียนภาพมาตั้งแต่เยาว์วัย แต่เนื่องด้วยภารกิจของครอบครัวที่มีพระราชประสงค์ให้ศึกษาด้านวิทยาศาสตร์เพื่อนำประโยชน์มาช่วยพัฒนาบ้านเมือง ตลอดระยะเวลา 40 ปีของการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ เช่น สาขาวิชาเคมี สาขาวิชาเคมีอินทรีย์ สาขาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ สาขาแพทยศาสตร์ และสาขาชีวภาพทางสัตวแพทย์ ข้าพเจ้าได้ทุ่มเทชีวิตให้กับการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ เพื่อนำความรู้ ความสามารถมาพัฒนาประเทศชาติเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย เพื่อบำบัดทุกข์ให้แก่ประชาชนได้มีความสุข แต่เมื่อข้าพเจ้ากลับมาทบทวนถึงการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา ทำให้ข้าพเจ้าได้ค้นพบตัวเองว่า ยังมีสิ่งที่ข้าพเจ้ารักและมีความสุขเมื่อได้คิดถึงและมีโอกาสทำได้ สิ่งนั้นคือ “การทำงานศิลปะ” ข้าพเจ้ามีความสุขมากเมื่อได้ทำงานที่อยู่กับตัวเองและรู้สึกถึงโลกของตัวเอง มีอิสระภาพ ได้คิดฝันจินตนาการได้ตามใจโดยไม่มีขีดจำกัด ความรู้สึก ณ ขณะทำงานศิลปะ ทำให้เข้าใจและตระหนักรู้ได้ว่า สิ่งนี้อาจเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ได้พบกับความสุขที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ทำให้ข้าพเจ้าเลือกใช้การทำงานศิลปะ เพื่อเป็นการบำบัดทุกข์ให้กับตัวเอง

แรงบันดาลใจให้สนใจในการวาดรูป มาจากการที่ข้าพเจ้าได้เห็นการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่สมัยที่ข้าพเจ้ายังเยาว์วัย อันเป็นประสบการณ์ตรงที่สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความสนใจในการวาดรูป และการได้สังเกตเห็นสมเด็จพระแม่ในความเป็นผู้รสนิยมทางสุนทรียภาพจากงานหัตถศิลป์ เช่น การเลือกแบบเสื้อผ้าและเครื่องประดับที่ดูงดงาม ทั้งสีสันและลวดลายที่กลมกลืนอย่างมีเอกภาพ ประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปลูกฝังสุนทรียรสให้แก่ข้าพเจ้าได้เห็นและได้เรียนรู้จากชีวิตประจำวันมาตั้งแต่เด็ก ทั้งหมดได้สร้างแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติทำงานศิลปะอย่างจริงจัง มุ่งมั่นหมั่นฝึกฝนอย่างต่อเนื่องตลอดมา เป็นการศึกษาและปฏิบัติด้วยการเขียนภาพจากสัญชาตญาณ เรียนรู้จากธรรมชาติ และประสบการณ์ตรงตามความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกในจิตใจของข้าพเจ้า ทั้งหมดได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในผลงานศิลปะตามลำดับ ทั้งทักษะ

ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ หล่อหลอมให้เกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ของข้าพเจ้า
ภายใต้ชื่อ “หลากหลาย หลายชีวิต”

2 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรักและความผูกพันของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั่วไปเป็นสิ่งเชื่อมโยงมนุษย์หลายคนเข้า
ด้วยกัน ความรักความผูกพันของคนในครอบครัว ทั้งพ่อ แม่และลูกเปรียบเสมือนรากแห่งไฟ
พฤษ์หรือรากแห่งชีวิต หากเป็นครอบครัวใหญ่ก็จะเชื่อมโยงความผูกพันที่เป็นเสมือนรากของ
ตนเอง นอกจากนี้ยังมีเรื่องความผูกพันระหว่างข้าพเจ้ากับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่เป็นเสมือนเพื่อน
ร่วมโลกและสิ่งแวดล้อม จากการที่ข้าพเจ้าไม่สามารถรับการศึกษาทางศิลปะได้โดยตรง
เนื่องจากครอบครัวต้องการให้เรียนวิทยาศาสตร์เพื่อนำมาประกอบอาชีพ การสร้างสรรค์
ผลงานของข้าพเจ้าจึงเป็นในแนวทางนาฬิกาหรือศิลปะแบบไร้จิต มีความเป็นอิสระ ไม่ยึดติด
กับรูปแบบใด ๆ เป็นการสร้างสรรค์ที่ตรงไปตรงมากับความรู้สึกภายในและมีสมมติฐานว่า
ผลงานศิลปะรูปแบบนี้น่าจะสื่อความกับผู้ชมในวงกว้างได้ด้วย

3 ความฝันกับการสร้างสรรค์ศิลปะ

มนุษย์ทุกคนมีความฝัน ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud ค.ศ. 1856-1939) เป็นนักจิต
วิเคราะห์ท่านแรกที่สนใจศึกษาความฝัน ตามทัศนะของฟรอยด์ จิตมีระดับความลึก แต่ละ
ระดับก็ทำงานแตกต่างกัน จิตชั้นที่ลึกที่สุดที่เรียกว่าจิตใต้สำนึกเป็นแหล่งเก็บกักประสบการณ์
บางส่วนที่เจ้าของจิตไม่พึงปรารถนาเอาไว้ จิตส่วนนี้ทำงานโดยที่เจ้าของจิตเองก็ควบคุมไม่ได้
และไม่ได้กักเก็บประสบการณ์ไว้แบบสำเร็จรูปแต่ทำงานเป็นพลวัตรมีการเพิ่มเติมหรือหายไป
ของสิ่งที่เก็บกักเอาไว้เสมอ ๆ การเก็บกักนี้จะระบายออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่นในคำพูด แต่
การระบายออกที่ใหญ่ที่สุดคือในรูปของความฝัน ตามทัศนะของฟรอยด์ ความฝันเป็นเสมือนดัง
หนทางที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับ “จิตไร้สำนึก” และความคิดความทรงจำที่เรา
เก็บไว้ตั้งแต่เด็ก! แม้นอดีตความฝันจะเคยถูกมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่มีความหมายน่าสน
ใจแต่ฟรอยด์มองว่าความฝันเป็นเรื่องประสบการณ์ในอดีตและมีความหมายที่สะท้อนให้เห็น
ถึงประสบการณ์เหล่านั้น และเป็นการทำงานของจิตไร้สำนึก โดยที่ภาษาและระบบสัญลักษณ์
เป็นหัวใจ²

อย่างไรก็ตามความฝันไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเรียบง่ายและตรงไปตรงมาตามแรงปรารถนายามรู้ตัว พริยาดิต มาตินีย์กล่าวไว้ว่า “อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วความฝันของผู้ใหญ่จะไม่กระเจ่งชัด เช่นนั้น ไม่ง่ายที่จะเห็นความหมายและก็มีได้แสดงความสมปรารถนาอย่างตรงไปตรงมา พรอยด์เรียกว่า ความปรารถนาซ่อนรูป (le desir deguise) การตีความความฝันจึงเป็นการ เจาะเข้าไปในกระบวนการซ่อนรูปนั้น เพื่อเข้าใจถึงความปรารถนาซ่อนเร้นซึ่งสมประสงค์โดย ผ่านภาพฝันที่ดูจะไม่เป็นเหตุเป็นผลนั้น ความฝันจึงมีเนื้อหาสองประเภท หนึ่งคือ เนื้อหาตาม ที่ปรากฏ (un contenu manifeste) หมายถึงภาพฝันที่เราจำได้ตอนตื่นนอน เป็นภาพที่เข้ามา ในใจขณะเราพยายามรำลึกความฝัน ประเภทที่สองคือเนื้อหาซ่อนเร้น (un contenu latent) ซึ่งพรอยด์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความคิดของความฝัน” (les pensee du reve) หมายถึงสิ่ง ซ่อนเร้นซึ่งถูกเนื้อหาตามที่ปรากฏถ่ายทอดโดยบิดเบือน”³

ตามทัศนะของพรอยด์ การทำงานของความฝันมี 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ฝันแปรความคิดให้เป็นภาพ (la figuration) คือการแปรรูปความปรารถนาให้สมประสงค์ เป็นกระบวนการทำให้เป็นรูปเป็นร่าง
2. การรวมภาพ (la condensation) รวมเอาความคิดซ่อนเร้นหลายอย่างไว้ที่ภาพคนคนเดียว
3. การย้ายจุดสนใจ (le déplacement) เป็นการย้ายความฝันจากจุดที่สนใจจริง ๆ ออกไป
4. การอาศัยหลักความคล้ายคลึง (un lien analogique) อันเป็นการใช้สัญลักษณ์ถ่ายทอด ออกมา⁴

พรอยด์เองได้นำรอบความคิดเหล่านี้ไปทำการศึกษาผลงานศิลปะหลายประเภททั้งวรรณกรรม จิตรกรรม (ศึกษาภาพของลีโอนาร์โด ดา วินชี) และประติมากรรมโมเสส (โดยมีเคลันเจโล) ซึ่ง ในกรณีหลังนี้ได้ข้อสรุปว่า ศิลปินได้สร้างสรรค์โมเสสขึ้นมาอีกคนหนึ่งซึ่งเหนือกว่าโมเสสตาม ความเชื่อแบบจารีตที่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ขี้โมโห แต่ศิลปินทำให้เป็นคนที่มีศักยภาพทางจิตขั้น สูงที่สุดของมนุษย์และสามารถเก็บกดอารมณ์เพื่อปฏิบัติภารกิจตามที่ได้รับจากพระเจ้า⁵

จากการศึกษาเกี่ยวกับความฝันในกระบวนการทำงานทางจิต จะเห็นได้ว่ากระบวนการ สร้างสรรค์งานศิลปะของมนุษย์นั้นสามารถเปรียบเปรยได้กับความฝัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการ นำความฝันออกมาเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ประเด็นที่สำคัญคือความ ฝันที่ปรากฏรูปออกมาเป็นผลงานศิลปะนั้นสามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด ความหวังและ ความฝันของศิลปินออกมาเพื่อให้สาธารณชนได้ชื่นชม สัมผัสและกระตุ้นอารมณ์ ความคิด ความหวังและความฝันของตนเองสืบต่อเนื่องไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

4 การศึกษาผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง

เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในแนวทางที่คล้ายคลึงกันและพิจารณาถึงความแตกต่างกับประเด็นในการนำเสนอสิ่งใหม่ ๆ ในที่นี้จะขอศึกษาผลงานของศิลปินสองท่านคือองรี รุสโซ (Henri Rousseau ค.ศ.1844-1910) และยะโยอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama เกิด ค.ศ. 1929)

4.1 องรี รุสโซ

องรี รุสโซเป็นตัวอย่างของศิลปินที่ไม่ผ่านระบบการศึกษาแต่กลายเป็นตัวแทนของศิลปะแบบนาอีฟและศิลปะแบบพริมาทีฟในที่สุด ในระยะแรกของการสร้างสรรค์และจัดแสดงผลงานให้สาธารณชนได้ชมนั้น คนร่วมสมัยของรุสโซไม่ตระหนักถึงความสำคัญของผลงานของเขาเท่าใดนักต้องรอจนกระทั่งเวลาผ่านไปจึงค่อย ๆ เห็นความสำคัญของศิลปินท่านนี้มากขึ้น แม้จะจัดแสดงผลงานตั้งแต่ ค.ศ. 1886 แต่รุสโซไม่ได้รับความสนใจมากนัก รุสโซเองเริ่มต้นวาดภาพเมื่อเข้าสู่วัยกลางคนแล้วและไม่เคยได้รับการศึกษาทางศิลปะอย่างเป็นทางการ

หนังสือประวัติศาสตร์ศิลปะเล่มสำคัญของโลก The Story of Art โดยแอร์นสต์ กอมบริช (Ernst Gombrich) ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับจิตกรรมขององรี รุสโซว่า เขียนขึ้นโดยไม่ต้องตระหนักถึงเทคนิคและการจัดองค์ประกอบภาพ ศิลปินผู้นี้ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวาดภาพใด ๆ และความรู้เหล่านั้นกลับอาจจะส่งผลในทางตรงกันข้ามคือกลายเป็นขอบเขตจำกัดในกระบวนการสร้างสรรค์ไปเสียก็ได้ ใบบันทึกใบและหญ้าทุกต้นถูกวาดขึ้นมาด้วยสีที่เรียบง่ายและเส้นรอบรูปที่ชัดเจน ทำให้เกิดเสน่ห์และพลังดึงดูดอย่างมหาศาล ยกตัวอย่างเช่นภาพ “ความฝัน” (The Dream ค.ศ. 1910) (ภาพที่ 1) ในภาพนี้จุดเด่นคือผู้หญิงนอนอยู่ในพงไพรด้านซ้ายของภาพ หันหน้าและชี้มือไปทางสิงโตสองตัวกับคนป่าที่กำลังเป่าเครื่องดนตรี สัตว์เล็ก ๆ อื่น เช่น งูหรือนก แอบซ่อนตัวอยู่ในพงหญ้าและพุ่มไม้ ภายใต้แสงจันทร์อันแปลกประหลาด การจับภาพบุคคลกับสัตว์อย่างสิงโตและคนปามาอยู่ด้วยกันนั้นเป็นที่น่าแปลกใจอยู่แล้ว ลักษณะของพงไพรที่วาดอย่างเรียบง่าย ต้นไม้และดอกไม้ที่ดูคล้ายจะมีอยู่จริงแต่กลับหาดูอย่างเทียบเคียงไม่ได้จริง ข้างที่แอบซ่อนตัวอยู่ในระหว่างต้นและใบขุดลึกออกไปทางเขียว น้ำเงิน มิสึฟ้าและสีดินเหลืองแทรกเป็นช่วง ๆ ให้บรรยากาศราวกับความฝันตามชื่อรูป นอกจากนี้ขนาดของรูปที่ใหญ่อย่างมหาศาลคือกว้างประมาณสองเมตรและยาวประมาณสามเมตรทำให้การยืนอยู่หน้าภาพนี้ ผู้ชมจะถูกชักชวนเข้าไปสู่โลกภายในจิตใจของจิตรกร โลกของความรัก ความฝัน ความหวัง ที่มีมุมมองแบบเด็ก ๆ วางอยู่บน

ความบริสุทธิ์ใจต่อความรู้สึกของตนเองนี้

นักประวัติศาสตร์ศิลปะอีกท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ภาพนี้อาจจะอธิบายไม่ได้เลยด้วยซ้ำและด้วยเหตุนี้เองที่ความมหัศจรรย์ของภาพเกิดขึ้นกับเราในฐานะผู้ชม รุสโซเองเคยอธิบายภาพนี้เอาไว้ในบทกวีเล็ก ๆ ว่า

Yadwigha, peacefully asleep
Enjoys a lovely dream:
She hears a kind snake charmer
Playing upon his reed.
On stream and foliage glisten
The silvery beams of the moon.
And savage serpents listen
To the gay, entrancing tune.⁷

ในการศึกษาร่วมสมัยนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่ารุสโซ อาจจะเป็นหนึ่งในศิลปินคนแรก ๆ ที่แนวทาง การแสดงออกเป็นแบบสัจนิยมมหัศจรรย์ (Magical Realism) อองเดร เบเรตง (Andre Breton ค.ศ. 1896–1966) ผู้นำทางความคิดของกลุ่มเหนือจริง (Surrealist) ที่กล่าวเอาไว้ว่า “With Rousseau we can for the first time talk about Magical Realism.”⁸ การแสดงออกที่เรียกว่าสัจนิยมมหัศจรรย์นี้ ภาพ (หรือวรรณกรรม) แตกต่างจากแนวทางเหนือจริงในแง่ที่ แนวทางเหนือจริงนั้นไม่มีทางเป็นความจริงได้ เช่น ภาพนาฬิกาที่เหลวย้วยคล้ายกับก้อนเนยแข็งที่กำลังอ่อนตัวนั้นไม่มีทางเกิดขึ้นจริง แต่สัจนิยมมหัศจรรย์นั้นเป็นการหลอมรวมแนวคิดสองแนวทางที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงเข้าด้วยกัน นั่นคือ สัจนิยม ที่มุ่งถ่ายทอดความเป็นจริง (แม้จิตรกรรมแบบอิมเพรสชันนิสม์ก็พยายามแสดงความเป็นจริงของแสง) กับความมหัศจรรย์ซึ่งขัดกับความจริงหรือไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเราจะเห็นได้ในกรณีของรุสโซว่าบุคคล สัตว์ สภาพแวดล้อมทั้งหมดนั้นสมจริงเป็นอย่างยิ่งแต่ไม่มีทางรวมกันจนเกิดเป็นภาพได้จึงมีลักษณะมหัศจรรย์ เส้น สี รูปทรงทั้งหมดในภาพล้วนแล้วแต่ถ่ายทอดไปยังความรู้สึกและเสียงบางประการที่เราไม่มีวันประสบในชีวิตแห่งความเป็นจริง

นอกจากนี้ เสื้อและสัตว์อื่น ๆ ในจิตรกรรมของรุสโซนั้นเป็นรูปทรงที่ไม่ได้พยายามกระตุ้นผู้ชมเกี่ยวกับสิ่งจริง ๆ ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่กลับกระตุ้นให้ผู้ชมทวนประวัติถึงเสื้อ

ที่ปรากฏกายกับผู้ชมในความฝัน ตั้งคำถามเกี่ยวกับสื่อที่มีความสัมพันธ์กับคนและสภาพแวดล้อม ไปจนกระทั่งการกลายรูปทรงของสัตว์ในชีวิตจริงให้เป็นสัตว์ในจินตนาการแห่งความสวยงามในที่สุด ดังตัวอย่างเช่น ภาพ Tiger in a Tropical Storm (1891) (ภาพที่ 2) เป็นต้น

4.2 ยะโยะอิ คุสะมะ

ศิลปินหญิงท่านนี้แม้เคยผ่านการศึกษาศิลปะการวาดภาพแบบประเพณีญี่ปุ่น (Nihongo) มาก่อน แต่ไม่ถูกกับอุปนิสัยส่วนตัว เนื่องจากเป็นภาพประเพณีญี่ปุ่นนั้นอาจจะเปรียบเทียบกับจิตรกรรมไทยประเพณี ในแง่ที่เป็นศิลปะที่มีรูปแบบชัดเจนและมีขั้นตอนการวาดที่เคร่งครัด คุสะมะรู้สึกอึดอัดใจจึงได้ละเลิกแนวทางดังกล่าว แล้วหันมาพิจารณาทบทวนความฝันของตนเองให้กลายเป็นแรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะ คุสะมะเดินทางไปแสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้เธอได้มีส่วนร่วมในการแสดงงานที่มีแนวคิดที่ก้าวหน้าหลายครั้ง ในแง่มุมมองของการสร้างสรรค์ ศิลปินเคยมีประสบการณ์ส่วนตัวทั้งในแง่ครอบครัวและช่วงสงครามโลกครั้งที่สองที่ยากลำบากอย่างมากจน เธอเชื่อว่าเป็นจุดก่อกำเนิดภาพจินตนาการเกี่ยวกับจุดจำนวนมากล่องลอยไปมาที่เธอเห็นมาตลอดช่วงชีวิต เห็นลวดลายบนผ้าหรือดอกไม้ที่เธอจ้องมองมีชีวิตและสนทนากับเธอได้ ภาพเหล่านี้เองที่กลายมาเป็นลักษณะเด่นของการทำงานตลอดทั้งช่วงชีวิต ซึ่งมีตั้งแต่จิตรกรรม ประติมากรรม งานศิลปะจัดวางไปจนกระทั่งการจัดการกับพื้นที่ให้เป็นลายจุดรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสีและในภายหลังเป็นการจัดแสงลงไปบนพื้นที่ด้วย อันส่งผลให้งานของเธอกลายเป็นหนึ่งในงานศิลปะที่ได้รับความนิยมจากทั่วโลก ทั้งในแง่มุมมองของการสร้างสรรค์โดยศิลปินเพศหญิงที่มีการแสดงออกอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแบบที่บางครั้งเรียกกันว่า Art Brut หรือศิลปะที่มีการแสดงออกตรงไปตรงมา ใช้สัญชาตญาณในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานโดยตรง

คุสะมะเป็นหนึ่งในศิลปินที่ผลงานมีลักษณะเฉพาะในตัวเองสูงมาก ผู้ชมที่แม้จะไม่มีประสบการณ์ทางศิลปะมาก่อนเลยก็สามารถตระหนักถึงความงามในรูปแบบของศิลปินท่านนี้และสามารถสนุกสนานร่วมไปกับการพิจารณารายละเอียดของผลงาน การวาดจุดวงกลมเข้าไปซ้ำมาแต่เปลี่ยนขนาด เปลี่ยนสีและเปลี่ยนพื้นผิวกับรูปทรงของตัวรองรับ ตัวอย่างผลงานที่มีชื่อเสียงเช่น ฟักทอง (Pumpkin ค.ศ.1994) (ภาพที่ 3) ซึ่งเป็นรูปฟักทองขนาดใหญ่ติดตั้งอยู่บนเกาะนะโอะชิมะสองจุด ฟักทองที่ต่างสีแต่ก็สดใสปอ ๆ กัน ขนาดของฟักทองที่ใหญ่มากพอทำให้ผู้ชมสามารถเดินเข้าออกถ่ายรูปอย่างสนุกสนานเป็นหนึ่งในผลงานศิลปะที่ได้รับความนิยมที่สุดของงานศิลปะบนเกาะนะโอะชิมะ ความสำเร็จในงานศิลปะสองชิ้นนี้มีส่วนทำให้เกาะนะโอะชิมะกลายเป็นหนึ่งในจุดหมายสำคัญของคนรักศิลปะทั่วโลก

ผลงานชิ้นนี้เป็นตัวอย่างในลักษณะเด่นของเธอที่มีความหลงใหลในรูปทรงที่เรียบง่ายและมีการทำซ้ำ คลื่นคล้ายไปในหลากหลายทิศทางด้วยรูปทรงพื้นฐานหนึ่งเดียว เมื่อได้รับเชิญให้มาร่วมแสดงในเทศกาล Bangkok Art Biennale ค.ศ. 2015 เธอก็ได้นำผลงานพักทองมาร่วมแสดง แต่เปลี่ยนวัสดุเป็นผ้าที่มีสีสันทวยงาม ล่องลอยอยู่ในพื้นที่โล่งของห้างสรรพสินค้าที่ผนังมีภาพวิดิทัศน์ฉายประกอบด้วย (ภาพที่ 4)

ในผลงานติดตั้งจุดแสง เช่นการจัดแสดงที่ HAM ชื่อ Infinity Room (ภาพที่ 5) นอกเหนือจากการใช้จุดจำนวนมากที่น่าตื่นตาตื่นใจแล้ว การที่ศิลปินตั้งใจทำให้ห้องทั้งหมดเป็นสีดำทำให้ขอบเขตของห้องหายไป เมื่อผู้ชมเข้าไปในห้องจะไม่สามารถสัมผัสถึงความเป็นวัตถุทั้งหมด แต่กลายเป็นเข้าไปอยู่ในความมืดที่เส้นแบ่งระหว่างความจริงกับความฝันพร่าเลือนไป

จะเห็นได้ว่าศิลปินท่านนี้อาศัยลักษณะเฉพาะของการวาดจุดซ้ำ ๆ แต่คลื่นคล้ายไปในหลายขนาด หลากสีสันทและใช้สื่ออย่างอิสระ งานศิลปะบางครั้งเป็นจิตรกรรมสองมิติเพื่อให้ผู้ชมได้ชมในขณะที่บางครั้งเป็นประติมากรรมขนาดใหญ่ที่ผู้ชมสามารถเดินเข้าไปสัมผัสได้ด้วยตัวเอง บางครั้งเป็นการจัดวางในห้องที่มีผลทำให้ความเป็นจริงถูกตั้งคำถาม งานศิลปะที่มีจุดกำเนิดอันเรียบง่ายกลับกลายเป็นชิ้นงานที่ทรงพลังแก่ผู้ชมและสามารถสื่อสารในบริบทที่แทบไม่มีขอบเขตจำกัดอีกต่อไป

5 วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์

การสร้างสรรคผลงานศิลปะของข้าพเจ้า เป็นการแสดงออกโดยไม่ยึดติดหรือใช้หลักทฤษฎีทางวิชาการของศิลปะใด ๆ เป็นความคิด ความรู้สึกที่ได้รับจากสิ่งเร้าภายนอก เก็บไว้ในส่วนลึกของจิตใจ ผ่านจินตนาการและความรู้สึกที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ ด้วยความจริงจัง บริสุทธิ์ใจ และปราศจากการปรุงแต่ง ถ่ายทอดผ่านผลงานศิลปะทั้งดงามจากสิ่งที่อยู่ภายใต้จิตใจได้อันลึกของตนเอง ภายใต้กรอบของความรู้สึกถึงความเคารพ รัก ความเทิดทูน ความผูกพัน และความโยเยหาอาลัย ดังนี้

5.1 เสื้อ นามธรรมที่ปรากฏเป็นรูปธรรม รูปสัญลักษณ์แทนความหมายของ เจ้าป่า หรือ พระราชา และ พ่อ ผู้ทรงเป็นผู้ปกครองเหนือราชอาณาจักรของพระองค์ ทรงห่วงใยทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ดุจดังเสื้อที่แม่เป็นเจ้าป่า แต่ก็ได้ใช้อำนาจนั้นในการเบียดเบียนผู้ใด

5.2 การแสดงออกด้วยการใช้สัญลักษณ์และความหมาย การแสดงออกในรูปลักษณะของเสือ ในผลงานศิลปะของข้าพเจ้า มิใช่บอกกล่าวถึงเรื่องราวของเสือโดยตรง หากแต่มีความหมายที่สัมพันธ์และผูกพันกับข้าพเจ้าอย่างลึกซึ้ง ทั้งใกล้ชิดผูกพันทางสายเลือด และทรงเป็นต้นแบบของผู้นำของอาณาจักร ซึ่งหมายถึง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชบิดาของข้าพเจ้า นอกจากนี้ ลวดลายของเสือยังปรากฏเป็นตัวอักษรสัญลักษณ์ DNA หรือชื่อย่อทางสารพันธุกรรม เทคโนโลยีชีวภาพทาง ด้านวิทยาศาสตร์อันเป็นประสบการณ์ในด้านวิทยาศาสตร์ของข้าพเจ้า

5.3 การแสดงออกโดยผ่านรูปแบบไร้สำนึกและมายา ผลงานของข้าพเจ้าเป็นผลงานในรูปแบบที่ไม่ได้ผ่านการฝึกฝนในเชิงทฤษฎีเบื้องต้นของศิลปะที่เรียกว่า Academic แต่เป็นงานที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกภายในแบบไร้สำนึก รูปทรงที่ปรากฏจึงอาจดูบิดเบี้ยวไม่ถูกต้องตามธรรมชาติ และตามแบบวิชาการ แต่เป็นความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ ไม่มีประสบการณ์ทางศิลปะ ไม่มีมารยาทชื่อ และไร้เดียงสาในแบบศิลปะนาอีฟ และสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ

6 ขอบเขตของการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของข้าพเจ้า กำหนดขอบเขตการสร้างสรรค์ในผลงานศิลปะด้านเนื้อหา รูปแบบ และเทคนิควิธีการ ดังต่อไปนี้

6.1 เนื้อหาและแนวความคิด จะให้ความสำคัญกับการสื่อแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับเสือผู้เป็นเจ้าป่า ผู้เปรียบเสมือนพระราชา โดยการสร้างสรรค์รูปลักษณะของเสือท่ามกลางบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาเรื่องราวในแต่ละภาพ เป็นเสือผู้ใจดี มีเมตตา เพียรสอนสั่ง และกระทำแต่สิ่งที่ดีงามเพื่อผู้อื่น เป็นเสือที่มีความรักและความปรารถนาดีต่อทุกคนมีแต่ความรู้สึกด้านบวก มีพลังแห่งความดีงาม อยู่ภายในจิตใจเสมอ

6.2 รูปแบบและแนวความคิด จะเป็นการหยิบยืมสัญลักษณ์ที่มีความหมายในความทรงจำจากประสบการณ์ส่วนตนของข้าพเจ้า อาทิ สัญลักษณ์จากสูตรเคมี รูปทรงของโมเลกุล การประกอบตัวของพันธะเคมีในโมเลกุล ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น ตัวเลข รูปหัวใจ ดอกไม้ ทิวทัศน์ธรรมชาติ ฯลฯ

6.3 เทคนิคและวิธีการ การแสดงออกในผลงานศิลปะของข้าพเจ้า ใช้เทคนิควิธีการจากประสบการณ์เดิมที่เคยทำงานด้านการออกแบบ คืองานออกแบบอันุมณีและเครื่องประดับ โดย

ใช้วิทยาศาสตร์สำเร็จรูป เป็นสีเมจิกหลายสีชนิดหัวแหลม เป็นสีน้ำที่ไม่มีสารเคมีที่เป็นพิษ ไม่มีกลิ่น และทำลายสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังระบายด้วยปากกาเมจิกสีน้ำ เพื่อให้สีสว่างสดใสและระบายทับเพื่อให้สีมีความเข้มข้นและหนักแน่น และการใช้ดินสอดำ ปากกาหมึกซึม เน้นเส้น โดยการเขียนลงบนกระดาษ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แสดงออกโดยตรง เพื่อเน้นความคิดจากจินตนาการและเนื้อหาเป็นสำคัญ อันบ่งบอกถึงบุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะตนให้ได้มากที่สุด งานจิตรกรรมสีเมจิกจึงเป็นงานต้นแบบที่อาจนำไปเปลี่ยนสภาพเป็นงานภาพพิมพ์ในเทคนิคต่าง ๆ งานประติมากรรมและงานสื่อผสมได้ด้วย

7 ตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์

ด้วยกรอบแนวความคิดและวิธีการในการสร้างสรรค์ ข้าพเจ้าได้สร้างสรรค์ผลงานชุด “หลากหลาย หลายชีวิต” ขึ้น ผลงานชุดนี้จัดแสดงต่อสาธารณชน ณ หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ระหว่างวันที่ 29 มีนาคม - 15 พฤษภาคม 2561 ในการแสดงครั้งนั้นได้ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่จิตรกรรม ประติมากรรม โดยอาศัยวัสดุที่หลากหลาย ศิลปะการจัดวาง ศิลปะปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม โดยแบ่งหัวข้อในการจัดแสดงออกเป็น 8 ดังนี้คือ 1. เลื่อนามธรรมที่ปรากฏเป็นรูปธรรม 2. อัตลักษณ์ของเสือ 3. เสือกับธรรมชาติ 4. เสือกับสิ่งแวดล้อมและการจัดวาง 5. เสือกับสัญลักษณ์ทางวิทยาศาสตร์ 6. เสือกับจินตนาการสร้างสรรค์ 7. ฝีเสือ 8. งานศิลปกรรมในเทคนิคอื่น ดังจะได้ยกตัวอย่างดังนี้

ผลงาน “Diana” (2018) (ภาพที่ 6) เป็นงานที่อยู่ในชุดย่อยที่ 8 ซึ่งเป็นการทดลองนำเอาภาพวาดไปสร้างสรรค์ในเทคนิคภาพพิมพ์หิน ในจิตรกรรมชิ้นนี้เป็นภาพเสืออยู่บนพื้นหลังที่เป็นใบไม้ขนาดใหญ่ รูปทรงและการแสดงออกของสีหน้าเสือไม่ได้สื่อถึงความน่ากลัวของสัตว์ชนิดนี้ แต่สื่อถึงสัมพันธ์กับธรรมชาติ ขนาดของเสือที่ถูกวาดจนเกินครึ่งหนึ่งของขนาดภาพ ทำให้เห็นความเป็นเสือที่ชัดเจนขึ้น รวากับภาพเสือถูกดึงเข้ามาใกล้ให้เห็นชัด ๆ สีของเสือที่เป็นไปตามจินตนาการคือเป็นสีแดงส้มสดเรียบ ลายจุดดำขนาดต่าง ๆ ช่วยทำให้เห็นลำตัวชัดเจนมากขึ้น ส่วนใบไม้ที่เป็นการวาดอย่างรวดเร็ว ลงสีอย่างอิสระ รวดเร็ว ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์แต่เป็นไปตามสัญชาตญาณมากกว่า

ผลงาน “Untitled” (2018) (ภาพที่ 7) เป็นผลงานการผสมผสานวัสดุหลากหลายชิ้นในงานหนึ่งชิ้น ตัวเสือที่เป็นวัสดุชิ้นเล็ก ๆ ประติดกันเป็นรูปทรงโผล่ขึ้นมาจากทุ่งของจินตนาการอันประกอบไปด้วยวัสดุชิ้นเล็ก ๆ เป็นแสงสีเขียว เหลือง น้ำเงิน ให้พลังเป็นพลวัตร เสือกำลัง

เคลื่อนไหวอยู่ในทุ่งแห่งจินตนาการ กำลังจะเดินทางไปยังดินแดนที่ไม่มีใครรู้จัก ไปพบกับสัตว์หรือผู้คนที่ยังไม่มีชื่อ ผู้ชมจะถูกชักชวนให้โลดเล่นไปกับจินตนาการของตัวเอง

ผลงาน “Untitled” (2018) (ภาพที่ 8) งานประติมากรรมอ่อนนุ่ม (soft sculpture) จากผ้าประเภทต่าง ๆ เย็บต่อกันขึ้นโครงเป็นรูปทรงของเสื้อ ขนาดของเสื้อที่ใกล้เคียงความเป็นจริง แต่มีสัมผัสเมื่อมองเห็นเป็นความอ่อนนุ่ม สีเส้นของลวดลายที่มีตั้งแต่สีเนื้ออ่อน ๆ ไปจนถึงสีเข้มสีฟ้าอ่อนไปจนถึงสีน้ำเงินเข้ม เสื้อที่ขนาดใกล้เคียงแต่มีสัมผัสและสีเส้นที่แตกต่างจากความเป็นจริงเมื่อผสมผสานเข้ากับลูกโป่งสีสดใสแวววาวรูปทรงต่าง ๆ ทำให้เสื้อตัวนี้หลุดออกมาจากจินตนาการและเป็นเสื้อที่ผู้ชมอยากจะเข้าใกล้มากกว่ารักษาระยะห่างจากความกลัว ทั้งนี้เพราะเป็นเสื้อแห่งความรักและความปรารถนาดี

นอกจากนี้การที่ข้าพเจ้าสร้างสรรค์ผลงานที่ในจิตส่วนลึกมีความฝันที่จะมอบความสุขให้แก่ผู้ชมทั้งประชาชนชาวไทยและผู้ชมนานาชาติ เสื้อของข้าพเจ้าจึงเป็นมิตรกับทุกคน เป็นเสื้อแห่งจินตนาการถึงโลกแห่งความสงบสันติ การนำเสื้อออกจากบริบทแวดล้อมของเสื้อที่เป็นผ้าที่บกลายมาเป็นพื้นหลังต้นไม้แบบนี้ นอกจากจะทำให้ประเด็นเรื่องความสงบสันติชัดเจนขึ้นแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นผู้ชมว่าไม่จำเป็นต้องยึดติด กับสภาวะความเป็นจริงในโลกและชีวิต แต่เข้าสู่จินตนาการความฝันร่วมกัน

สรุป

จากการศึกษากรอบทฤษฎีว่าด้วยความฝันกับการสร้างสรรค์ศิลปะและการศึกษาผลงานศิลปะนาอูฟ ผลการศึกษาบ่งชี้ให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ศิลปะนั้น นอกเหนือจากการสร้างสรรค์ตามแนวทางแบบประเพณีที่อาศัยการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน มีการฝึกฝนที่เป็นระบบ เพื่อการแสดงออกในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง การสร้างสรรค์ยังมีแนวทางที่ตรงไปตรงมากับสัญชาตญาณและความรู้สึกภายใน ที่เรียกว่าศิลปะแบบนาอูฟ หรือบางครั้งนักวิชาการร่วมสมัยเรียกว่า อาร์ตบรูต ที่หมายถึงการไม่เสแสร้ง จริใจต่อความรู้สึกและการแสดงออกในชั่วขณะของศิลปิน โดยที่สามารถสื่อความรู้สึกจากภายในจิตใจและจากสัญชาตญาณของศิลปินตรงไปสู่ผู้ชมได้อีกด้วย

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจึงเป็นการแสดงออกโดยไม่ยึดติดหรือให้หลักทฤษฎีทางศิลปะใด ๆ เป็นความคิด ความรู้สึกที่ได้รับจากสิ่งเร้าภายนอกเก็บไว้ในส่วนลึกของจิตใจผ่านจินตนาการ

ที่เป็นเสมือน ความฝันในยามรู้ตัว แสดงออกโดยสัญชาตญาณ จริ่งใจ บริสุทธิ์ ปราศจากการ
ปรุงแต่ง เพื่อที่จะถ่ายทอดผ่านผลงานศิลปะจากสิ่งที่อยู่ภายใต้จิตใจได้สำนึก กระบวนการ
สร้างสรรค์จึงใช้ภาพสื่อเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายของเจ้าป่าหรือพระราชาและพ่อผู้ทรง
เป็นผู้ปกครองที่ห่วงใยทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ ดุจดั่งเสือที่แม้จะเป็นเจ้าป่าแต่ก็มีได้
ใช้อำนาจนั้นเบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ในทางตรงกันข้ามกลับใช้พลังนั้นไปรองรับ
ช่วยเหลือให้เกิดความสงบสุขสันติ เกิดความรัก แก่ทั้งอาณาประชาราษฎร์และแก่ทั้งชาวโลก
โดยทั่วไป

เชื้อวสน

- 1 ยศ สันตสมบัติ, *ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), 15-16.
- 2 เรื่องเดียวกัน, 32-34.
- 3 พริยะดิศ มานิตย์, “ฟรอยด์กับศิลปะ” (โครงการเผยแพร่งานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 157, 2557), 15-16.
- 4 เรื่องเดียวกัน, 16-17.
- 5 เรื่องเดียวกัน, 94-99
- 6 Ernst Gombrich, *The Story of Art* (London: Taschen, 1995), 586.
- 7 Anthony F Janson, Revised and Expanded, *History of Art*, 4th ed. (New York: Harry N.Abrams, 1991), 696.
- 8 Menton, Seymour. *Magical Realism Rediscovered 1918-1981* (Philadelphia: The Art Institute of Chicago Press, 1983), 57.
- 9 ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, *สัจนิยมมหัศจรรย์ในงานกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสันและวรรณกรรมไทย* (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2559), 20.

บรรณานุกรม

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. สัจนิยมมหัศจรรย์ในงานกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: อ่าน, 2559.
- พิริยะดิศ มานิตย์. “พรอยด์กับศิลปะ.” โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 157, 2557.
- ยศ สันตสมบัติ. พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
- Freud, Sigmund. *The Interpretation of Dreams: The Complete and Definitive Text*. New York: Basic Books, 2010.
- Gombrich, Ernst. *The Story of Art*. London: Taschen, 1995.
- Janson, Anthony F. Revised and Expanded. *History of Art*. 4th ed. New York: Harry N. Abrams, 1991.
- Kusama, Yayoi. *Yayoi Kusama: Give Me Love*. New York: David Zwirner Books, 2016.
- Menton, Seymour. *Magical Realism Rediscovered 1918-1981*. Philadelphia: The Art Institute of Chicago Press, 1983.
- Sonoda, Sayaka. *Yayoi Kusama Locus of the Avant-Garde*. Tokyo: The Shinano Mainichi Shimbun Inc, 2017.
- Stabenow, Cornelia. *Henri Rousseau, 1844-1910*. London: Taschen, 1994.
- Taft, Catherine and Others. *Yayoi Kusama*. New York: Phaidon, 2017.
- Thurschwell, Pamela. *Sigmund Freud*. New York: Routledge, 2009.

ภาพที่ 1

Henri Rousseau

The Dream

Oil on Canvas

204.5 x 298.5 cm

1910

ที่มาภาพ : <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surprised-Rousseau.jpg> เมื่อ 31 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 2

Henri Rousseau

Tiger in a Tropical Storm (Surprised!)

Oil on Canvas

128.9 x 161.9 cm

1891

ที่มาภาพ : <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surprised-Rousseau.jpg> เมื่อ 31 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 3

Yayoi Kusama

Yellow Pumpkin

1994

ที่มาภาพ : <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Naoshimapumpkin.jpg>

เมื่อ 31 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 4

Yayoi Kusama

Pumpkin at Bangkok Art Biennale

ที่มาภาพ : <http://www.bkkartbiennale.com/project/pumpkin-balloons/> เมื่อ 31 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 5

Yayoi Kusama

Installation at TAM

ที่มาภาพ : https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yayoi_Kusama_HAM.jpg เมื่อ 31 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 6

Diana

Lithograph

60 x 79.5 cm

2018

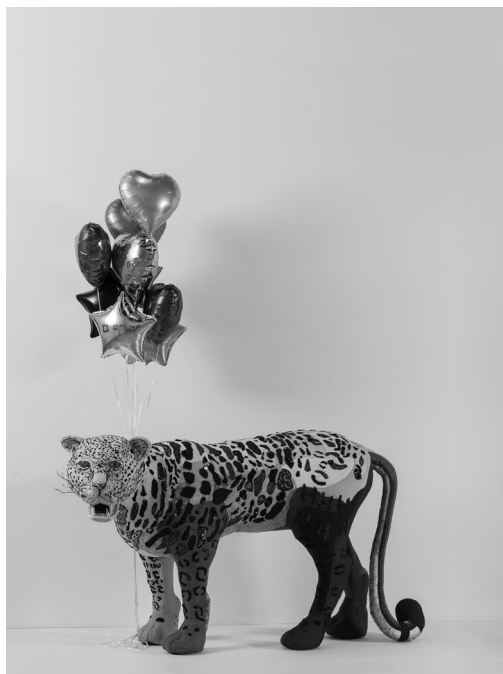

ภาพที่ 7

Untitled

200 x 300 cm

2018

ภาพที่ 8

Untitled

Mixed Media

85 x 191 x 116 cm

2018